

EKONOMICKÉ ASPEKTY PODNIKÁNÍ V ZEMĚDĚLSTVÍ V SOUČASNÉM OBDOBÍ

ECONOMIC ASPECTS OF AGRICULTURAL BUSINESS IN CURRENT PERIOD

Eva Rosochatecká

Anotace:

Pravidla společné zemědělské politiky a vyjednané vstupní podmínky při vstupu České republiky do EU ovlivní ekonomické postavení zemědělských podniků. Příspěvek se zabývá posouzením reálných možností rozvoje zemědělských podniků a vlivem objektivních a subjektivních faktorů na jejich ekonomickou efektivnost.

Řešeno v rámci Institucionálního výzkumného záměru MSM 411100013.

Klíčová slova:

zemědělský podnik, dotace, hospodářský výsledek, zadluženost, agrární politika

Abstract:

The rules of CAP and concluded conditions for the Czech republic connected with EU enlargement will influence the economic situation of agricultural enterprises. The article deals with a review of real possibilities of farms development and describes objective and subjective factors, which influence their economic effectiveness.

Keywords:

agricultural enterprise, subsidies, economic result, debt ratio, agrarian policy

ÚVOD

Agrární politika EU výrazně ovlivňuje možnosti a rozhodování zemědělské politiky ČR. Reforma Společné zemědělské politiky přijatá v roce 2003 mění legislativu na jejímž základě byla založena přístupová jednání. Především se jedná o rozhodnutí, že klasický systém přímých plateb bude nahrazen systémem jednotné platby na farmu. Předpokládá se, že nové členské státy by měly mít stejnou možnost volby, během přechodného období do roku 2007, uplatnit klasické přímé platby, které platily před reformou SZP nebo systém jednotné platby na farmu. Jednotná platba na farmu má být zavedena v členských státech EU 15 k 1.1.2005 s možností opozdit se při tomto zavádění až do 1.1.2007. V nových členských státech by měla být jednotná platba na farmu uplatněna od 1.1.2007 s tím, že pokud bude členský stát dostatečně připraven je možné předložit datum zavedení k 1.1.2005. Na žádost členského státu, za předpokladu, že používá jednotné platby na plochu, může dojít ke zpoždění až do roku 2009, ovšem v tom případě dojde ke zmrazení zaváděných plateb ze strany Evropské unie na 50 procent. Z uvedeného vyplývá, že ekonomické rozhodování zemědělských podnikatelských subjektů nebude v nejbližším období jednoduché, vzhledem k neustále změně podmínek.

CÍL A METODIKA

Cílem příspěvku je posoudit na základě analýzy současného stavu dosažených ekonomických výsledků a uplatňované agrární politiky reálné možnosti existence a dalšího rozvoje zemědělských podniků. Jedná se o posouzení tvorby vlastních zdrojů, vlivu výše a struktury dotací a podmínek podnikatelského prostředí v zemědělství.

VÝSLEDKY

Negativní vývoj zemědělství ČR pokračoval i v roce 2003, dosažená ztráta 1,26 mld. Kč je menší oproti roku 2002, kdy činila ztráta 3,55 mld. Kč. Dosažený výsledek však navyšuje kumulovanou ztrátu z minulých let. Jak u podniků právnických osob, tak u podniků fyzických osob působila na úroveň hospodářského výsledku řada faktorů, z nichž záporný vliv mělo především opětné snížení hrubé zemědělské produkce a neustálý pokles cen zemědělských výrobců.

Pokračující pokles hrubé zemědělské produkce od roku 1989 (108,6 mld. Kč ve stálých cenách) až na úroveň 67,2 mld. Kč v roce 2003 byl ovlivněn jednak uplatňovanou dotační politikou MZe, která byla zaměřena na extenzifikaci výroby formou zatravňování, chovem krav bez tržní produkce mléka a jednak nedostatkem finančních prostředků v řadě zemědělských podniků. Nedostatek vlastních zdrojů je ve většině případů také výsledkem předchozích procesů privatizace a transformace. Důsledkem nedostatku vlastních zdrojů nebyly zabezpečeny základní vstupy pro výrobu. Jako příklad lze uvést spotřebu čistých živin na hektar, která byla v roce 1989 222,8 kg. č.ž. a v roce 2003 79,6 kg.č.ž. na hektar, což představovalo pokles o 13,7 % oproti roku 2002. Meziroční snížení rostlinné produkce o 13,4 %, které bylo mimo jiné ovlivněno nepříznivými klimatickými podmínkami, se nepříznivě projevilo v živočišné výrobě. Zde pokračoval další pokles stavů hospodářských zvířat, i když pokles se mírně oproti minulým letům zpomalil a to se projevilo ve snížení produkce. Jednalo se v podstatě o všechny kategorie, kromě krav bez tržní produkce a největší meziroční pokles stavů byl zaznamenán u drůbeže celkem.

Významný pokles výroby koresponduje s pasivním saldem agrárního zahraničního obchodu, kdy v roce 2003 došlo ke zvýšení o více než 5 % oproti předchozímu roku. Hodnota českého agrárního dovozu bez rozlišení celních režimů dosáhla v roce 2003 svého dosavadního maxima 73,29 mld. Kč a schodek bilance českého agrárního zahraničního obchodu dosáhl také rekordní hodnoty 25,12 mld. Kč. V podstatě se jednalo o období před vstupem ČR do EU. Zrušení celních bariér vstupem do EU uvolňuje prostor pro další expanzi dovozu agrárních komodit. Uzavřené přístupové dohody znevýhodňují svými vyjednanými podmínkami české zemědělce a nedávají jim možnost výraznějšího rozšíření výroby. Nevhodná výchozí základna bude stále ovlivňovat možnosti rozvoje sektoru. Nadcházející období bude důležité především tím, že bude vytvářet podmínky pro další restrukturalizaci od roku 2007, kdy budou uplatněna pravidla reformované Společné zemědělské politiky.

Vedle vlastního poklesu výroby negativně působil pokračující pokles cen zemědělských výrobců. Příčinou snížení cen u většiny rostlinných výrobků (s výjimkou olejnin a zeleniny) byly kromě zásob i levné dovozy (např. pšenice z Ukrajiny, Ruska, brambor z Německa, Francie). Také levné dovozy mraženého masa a mimořádné dovozy především kuřecího masa stlačily ceny zemědělských výrobců. Dlouhodobá tendence rozevírání cenových nůžek pokračovala jak uvedeným poklesem cen zemědělských výrobců, tak vlivem zvyšujících se cen některých vstupů do zemědělství, především cen pohonných hmot, stavebnictví, dopravy, pesticidů, strojů pro zemědělství.

Podnikatelské formy právnických osob vykázaly za rok 2003 v přepočtu na 1 hektar zemědělské půdy ztrátu i při započtení dotací provozního charakteru. Konkrétní ztráta za účetní období u právnických osob celkem byla 618 Kč a po odečtení dotací provozního charakteru dosáhla výše 3185 Kč na hektar z.p. Horší výsledky byly u družstev, kde byla ztráta 985 Kč na hektar z.p. a u obchodních společností to byla částka 312 Kč. Jako výrazně negativní jev lze považovat u právnických osob ztrátu jak z provozní, tak z finanční činnosti.

Hospodářský výsledek u podniků fyzických osob se meziročně zlepšil zejména vlivem značného snížení nákladů a dosáhl hodnoty 261 Kč na hektar z.p. se započtením osobních důchodů. Tento průměrný výsledek za sledované skupiny ovlivnily výsledky podniků nad 100 hektarů. U skupiny podniků od 5 do 50 hektarů z.p. se jednalo o ztrátu 268 Kč na hektar a u skupiny od 51 do 100 hektarů byla ztráta 1030 Kč na hektar z.p.

Úroveň hospodářského výsledku byla výrazně ovlivňována dotacemi provozního

charakteru. U dotací do zemědělství podle Zásad MZe ČR nedošlo v roce 2003 k výraznější změně. Největší částka byla poskytnuta opět chovu krav bez tržní produkce mléka, chovu ovcí a koz, udržování genetického potenciálu zvířat, osiv a sadby a na ozdravování plodin. U podpor podle nařízení vlády č.505/200Sb. se meziročně změnila jejich struktura ve prospěch údržby travních porostů pastvou a ekologického zemědělství. Nelze opomenout podporu zemědělským podnikům na kompenzaci škod způsobených vymrznutím ozimů a částečně také ještě na škody způsobené povodněmi. Ukazatel odhadu produkčních podpor předběžně vykazuje hodnotu 27 % (průměrná podpora výrobcům v rámci OECD měřená v % OPP je 32).

Nedostatek vlastních zdrojů zvyšuje závislost podniků na cizím kapitálu. Větší míra zadluženosti 52,3% je u družstev, u obchodních společností 41,2%. U struktury i výše cizího kapitálu nedošlo meziročně k výraznějším změnám. U zemědělských družstev zaujímají nejvyšší podíl dlouhodobé závazky, které vyplývají z transformačních nároků oprávněných osob a to ve výši 15 624 Kč na hektar z.p., bankovní úvěry u právnických osob představují 5 849 Kč na hektar z.p.. Přístup bank k odvětví zemědělství lze dokladovat podle výše korunových úvěrů poskytovaných podnikům. V roce 1996 úvěry celkem do sektoru zemědělství a lesnictví byly ve výši 34,99 mld. Kč a v roce 2002 pouze 18,63 mld. Kč.

Získání úvěrů od bank není a nebude pro zemědělské podniky jednoduché. Banky, jako podnikatelské subjekty ve vlastnictví zahraničního kapitálu, mají stanovená kritéria pro poskytování úvěrů, která nejsou vždy zemědělské podniky schopny naplnit. Především se jedná, vedle kladného hospodářského výsledku, o požadované záruky. Nelze ručit pronajatou půdou, která převládá v podnicích a také strojové vybavení není pro banku dostatečnou zárukou a nepřichází v úvahu při pořízení technologie na leasing. V zemědělství mimo jiné stále negativně působí tzv. „pákový efekt“, tj. cizí kapitál nepřispívá žádoucí měrou k růstu výnosnosti celkového kapitálu. I přes snížení ceny cizího kapitálu (úrokových sazeb) se situace zhoršuje.

Dosažené nepříznivé výsledky zemědělských podniků prohlubují důchodovou disparitu pracovníků v zemědělství. Vývoj odměňování v zemědělství dlouhodobě zaostává jak ve srovnání s průmyslem, tak i s národním hospodářstvím. Disparita mezd v zemědělství vůči národnímu hospodářství klesla pod hranici 70 %. Vykazovaný růst produktivity práce je ovlivněn rychlejším poklesem počtu pracovníků než růstem výkonů. V řadě zemědělských podniků se začíná projevovat nedostatek kvalifikované pracovní síly.

ZÁVĚR

Uvedené výsledky potvrzují složitou situaci v zemědělských podnicích, kde není zabezpečena prostá reprodukce. Nelze hovořit o pozitivní restrukturalizaci, která by zabezpečila konkurenceschopnost našich zemědělských podniků na otevřeném evropském trhu. Při posouzení celkového ekonomického vývoje v časové řadě se jeví jako výraznější vliv vnějších podmínek (ceny zemědělských výrobců, ceny vstupů, dotační systém) než vliv vlastního řízení podniků a úrovně managementu na dosahované výsledky.

Koncepce agrární politiky ČR pro období po vstupu do EU zdůrazňuje posílení environmentálních, sociálních a ekonomických principů trvale udržitelného českého zemědělství. Bude otázkou, jak se bude tento záměr realizovat v tvrdém konkurenčním prostředí při výrazném omezení finančních zdrojů.

Literatura:

Zpráva o stavu zemědělství ČR za rok 2002, 2003, MZe 2003,2004
www.mze.cz

Kontaktní adresa:

Doc. Ing. Eva Rosochatecká, CSc., ČZU Praha – PEF, Praha 6 - Suchbátka
tel: 224382284, e-mail: rosoch@pef.czu.cz

